

Liburutegi digitalak

Formatuak eta estandarrak

Xabier Arregi

IXA taldea (EHU)

xabier.arregi@ehu.es

Liburutegi digitalak = Askotariko objektuen biltegiak

- Liburutegi digitala
  - *Objektu* digital heterogeneoen biltegia
- Objektu horiek ondo deskribatzea komeni da...
  - Gutxienez paperezkoetan bezala,
biltzeko, katalogatzeko, antolatzeko, bilatzeko, trukatzeko
  - Bai eta programa informatikoen bidez ere
atzitzeko, nabigatzeko, ustiatzeko, zehar-bilaketa aurreratuak egiteko,
informazioa erazteko, iragazteko, irakaskuntzan erabiltzeko...
  - Bildumak ere aintzat hartuta
    - Kolaborazio instituzionala bultzateko, instituzio arteko biltegi birtualak
eratzeko, edukiak partekatzeko (2.0 eredua)...

Nola deskribatu

- Metadatuak
  - Datuei buruzko datuak
- Helburuak beteko badira, ados jarri beharra
  - Formatu bateratua
  - Estandarrak
- Bi joera kontrajarri
  - Informazio konplexuaren beharra vs. estandar sinpleak

Metadatuaren tipologia

1. Deskriptiboa
  - Objektuaren edukiei buruzko ezaugarri orokor nagusiak
2. Administratiboa
  - Kudeatzeko behar den informazioa
  - Besteak beste:
    - Metadatu teknikoak
    - Eskubideen kudeaketa (jabetza kontuak...)
    - Jatorria, bilakaera, babeskuntza
3. Egiturazkoa
  - Barne-egiturari buruzko zehaztasunak

Oinarrizko formatua:

XML

- XML, *eXtensible Markup Language*, dokumentuak *markatzeko* estandarra da.
  - Sintaxi orokorra definitzen du.
    - Etiketa sinpleak eta irakurgarriak erabiltzean datza
    - Etiketa horiek dokumentuetako edukiak deskribatzen dituzte, eta testuan bertan txertatzen dira
    - Markatzean jarraitu beharreko arau sintaktikoak definitzen dira: nola txertatu etiketak dokumentuetan, nola mugarritu *elementuak*, nola idatzi etiketak, zein izen jarri elementuei...

Zer da XML

- Formatu estandarra eskaintzen du.
  - Malgua eta irekia:
    - edozein dokumentu marka daiteke
    - etiketa multzoa ez dago aldezturik mugatua:
eXtensible
  - Zurruna:
    - oinarrizko arauak errespetatu behar dira, nahitaez
    - XML gramatika

Adibidea

```
<?xml version="1.0" encoding="ISO-8859-1" standalone="yes" ?>
<?xml-stylesheet href="pertsona.css" type="text/css" ?>
<pertsona>
  <izen-abizenak>
    <izena>Pier Paolo</izena>
    <abizena>Pasolini</abizena>
  </izen-abizenak>
  <lanbidea>zine-zuzendaria</lanbidea>
  <lanbidea>idazlea</lanbidea>
</pertsona>
```

XMLren ezaugarriak

- Markatzen dena testua da. Markatze-etiketak testua dira. Dena da testua.
  - Edozein testu-editore aski da XML dokumentua irakurtzeko eta sortzeko.
- Dokumentu-mota jakin baterako onartzen den markatzea *eskema* baten bidez adierazten da.
  - Eskema-lengoaiak: DTD, XML Schema (W3C), RELAX NG...

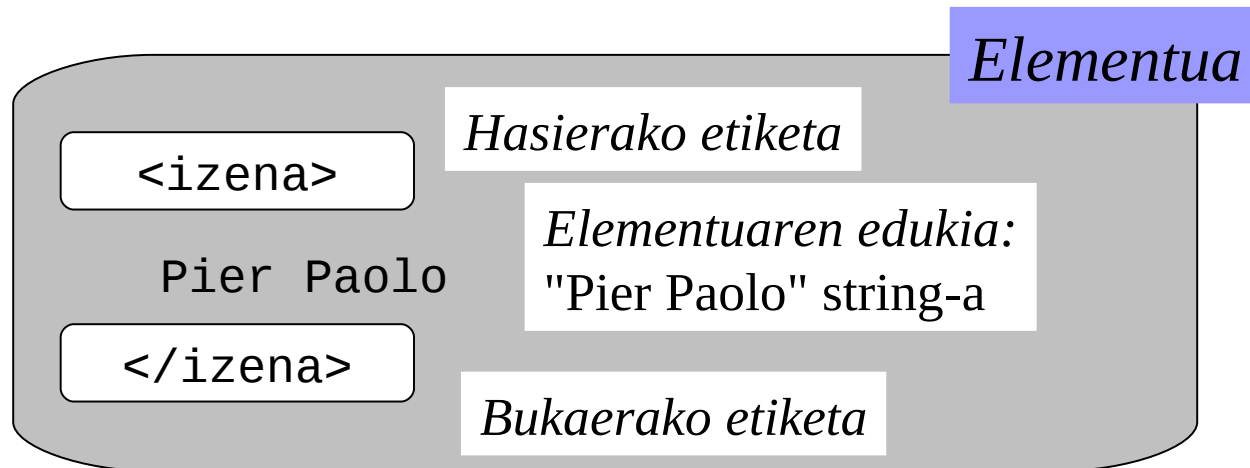

XMLren ezaugarriak

- Dokumentu-motak erabilera zabala duenean, eta erakunde edo talderen batek adostua bada: *XML aplikazioa*.
  - Adibidez: XSL, XML Schema, RSS, MathML, MODS, Dublin Core...
- Testu soila denez, ez dago arazorik plataforma artean informazioa pasatzeko.
  - Dokumentuetako edukiak eta egiturazko ezaugarriak esplizituak dira.
- Horregatik, informazioa trukatu, gorde, kudeatu eta argitaratzeko erabiltzen da.

XML dokumentuak eta elementuak

- XML dokumentuak prozesagarriak izan daitezzen, sintaxi-arau zorrotzak bete behar dituzte.
  - Elementuak dira oinarrizko osagaiak.
- Oinarrizko markatze-eredua. Elementuak, etiketak eta karaktere-datuak. Adibidea:

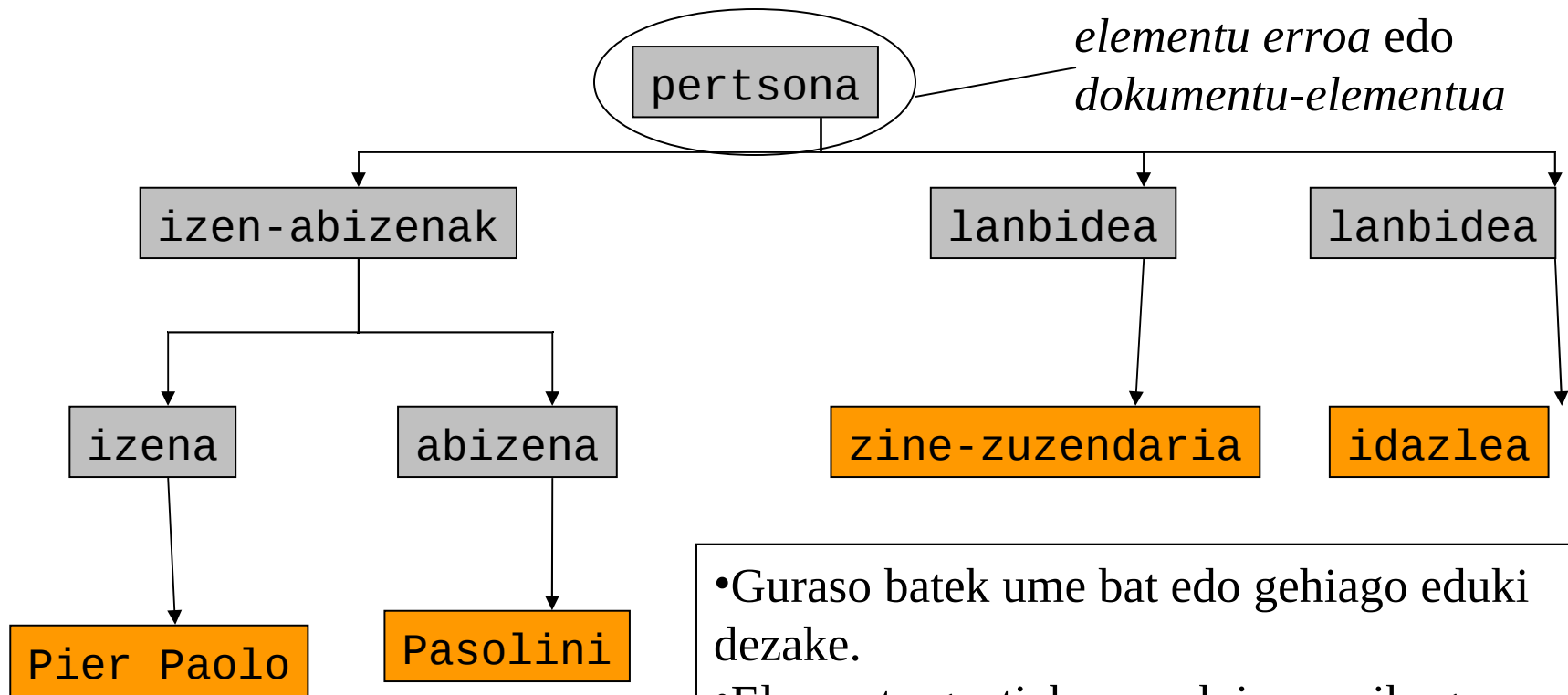

XML zuhaitzak

- XML dokumentuak zuhaitz-erako datu-egituratzat har daitezke.
- Har dezagun honako adibide hau:

```
<?xml version="1.0" encoding="ISO-8859-1" standalone="yes" ?>
<pertsona>
  <izen-abizenak>
    <izena>Pier Paolo</izena>
    <abizena>Pasolini</abizena>
  </izen-abizenak>
  <lanbidea>zine-zuzendaria</lanbidea>
  <lanbidea>idazlea</lanbidea>
</pertsona>
```

XML zuhaitzak

- Guraso batek ume bat edo gehiago eduki dezake.
- Elementu guztiek, erroak izan ezik, guraso bakarra dute.
- Erro bakarra eduki behar dute dokumentuek.

Atributuak

- Elementuek atributuak eduki ditzakete.
- Atributua izen-balio bikotea da, elementuaren hasierako etiketan doana.
- Balioak, beti, komatxoan artean jartzen dira.

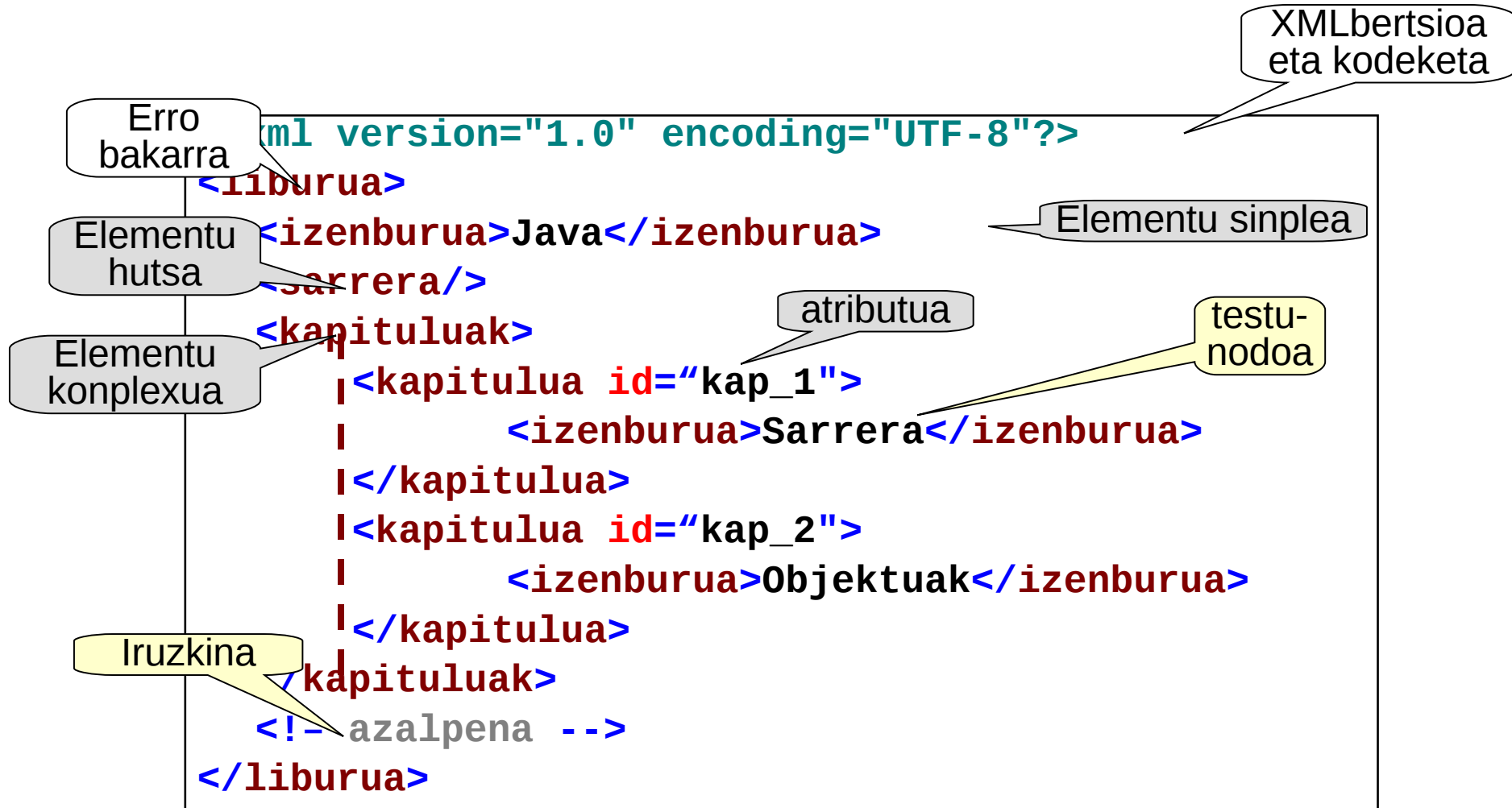
```
<pertsona id="G1900000" info-jatorria="wikipedia">  
  <izen-deiturak>  
    <izena>Pier Paolo</izena>  
    <deitura>Pasolini</deitura>  
  </izen-deiturak>  
  <jaioa>1922</jaioa>  
  <hila>1975</hila>  
</pertsona>
```

Atributuak

```
<pertsona info-jatorria="wikipedia">
  <jaiotza-urtea>1922</jaiotza-urtea>
  <izen-abizenak>
    <izena>Pier Paolo</izena>
    <abizena>Pasolini</abizena>
  </izen-abizenak>
  <lanbidea mota="nagusia">zine-zuzendaria</lanbidea>
  <lanbidea mota="bigarrena">idazlea</lanbidea>
</pertsona>
```

- Noiz erabili elementu (ume)ak? Noiz atributuak?
  - Irizpide bat:
    - atributuak metainformaziorako erabili
    - elementu (ume)ak informaziorako
  - Kontuan hartzekoa:
    - elementu batek ez du onartzen atributu bat baino gehiago izen berarekin
    - atributuen balioek ez dute egiturarik onartzen.

XML dokumentuak: laburpena

XML dokumentu ongi eratua vs baliozkoa

- XML dokumentu bat ongi eratua (well-formed) bada:
  - XMLren sintaxia betetzen du
    - → dokumentua prozesagarria da.
- Baliozkoa (valid) bada:
  - Dokumentua ongi eratua dago, eta, gainera, edukiek eskema edo gramatika jakin baten erregelak betetzen dituzte: dokumentua ondo egituratuta dago.

Formatu estandarrak

Aurrekaria: MARC

- 1960ko hamarkadan
- MARC, MACHine-Readable Cataloging.
  - Ezagutza eta dokumentazio bibliografikoa errepresentatzeko estandarra.
  - Informazioa adierazteko marko bat, kontainer bat, ezartzen du.
  - Erregistro bakoitza eremutan antolatzen da: egilea, izenburua...
    - Eremuak azpieremutan banatzen ahal dira.
  - MARC formatuak:
    - Autoritate erregistroak
    - Erregistro bibliografikoak
    - Sailkatze-erregistroak
    - Komunitate-erregistroak
    - Antolatze-erregistroak

MARC markoen edukiak: AACR(2)

- AACR: Anglo-American Cataloguing Rules
- Liburutegietako katalogoak sortzeko arauak definitzen dira.
- Nola osatu, zein informazio jarri MARC erregistroetako eremuetan.
  - Azken batean, nola deskribatu gaur egun bil daitekeen liburutegietako edozein material.

MARC eremuak “tag”en bidez

- Eremu bakoitzari hiru digituko zenbaki bat egokitzen zaio. Zenbaki horri “tag” deitzen zaio.
- “tag”ek ondorenean datorren datuaren mota adierazten dute.

- Batzuetan *indikatzaileak* gehitzen zaizkie

- Erregistro baten adibidea:

245 14 \$a The emperor's new clothes /

\$c adapted from Hans Christian Andersen
and illustrated by Janet Stevens.

Bilakaera: MARC 21

- Jatorrizko MARC formatua 21. mendera egokitzeko diseinatu zen.
- ANSI Z39.2 estandarrean oinarritzen da, eta software-aplikazioei datu-trukerako aukera ematen die.
- Estandar hau inplementatu dute, adibidez, The British Library-k, Europear erakundeek eta Estatu Batuetako liburutegi garrantzitsuek.

MARCXML

- MARCXML erregistroa

- Adibidea:

```
245 10|aArithmetic /|cCarl Sandburg ; illustrated as an anamorphic
adventure by Ted Rand.
```

```
<datafield tag="245" ind1="1" ind2="0">
<subfield code="a">Arithmetic /</subfield>
<subfield code="c">Carl Sandburg ; illustrated as an
anamorphic adventure by Ted Rand.</subfield>
</datafield>
```

MARCEn ondotik

- Liburutegien mundutik: METS
  - METS: Metadata Encoding and Transmission Standard
- Multimedia mundutik: DIDL
  - DIDL: Digital Item Declaration Language
  - DIDL = MPEG-21 estandarraren 2. partea
- Fedora Digital Object Model
  - XMLn definitutako eskema: FOXML
- Hiruek framework orokorrak definitzen dituzte, non informazio deskriptiboa, administratiboa eta egiturazkoa sartzen den.

METS

- XML eskema bat da.
- Adierazten du:
  - Liburutegiko objektu digitalen egitura hierarkikoa.
  - Objektu horiek osatzen dituzten fitxategien izenak eta kokapenak.
  - Metadatu asoziatuak.
- Metadatuena eta fitxategi-esteken kontainerra da.
  - Metadatuak banatu egiten dira, eta beren arteko estekak adierazi. Egiturazko mapa moduko bat eratzen da.
  - Oro har, modu hedagarrian eta modularrean antolatzen da informazioa.
- Malgua da, eta beste eskemetako elementuak biltzen dira.
- Eredu hau oso baliagarria da informazioa biltzeko eta transmititzeko.
- **Mets eskema**

METS dokumentu baten zazpi atalak

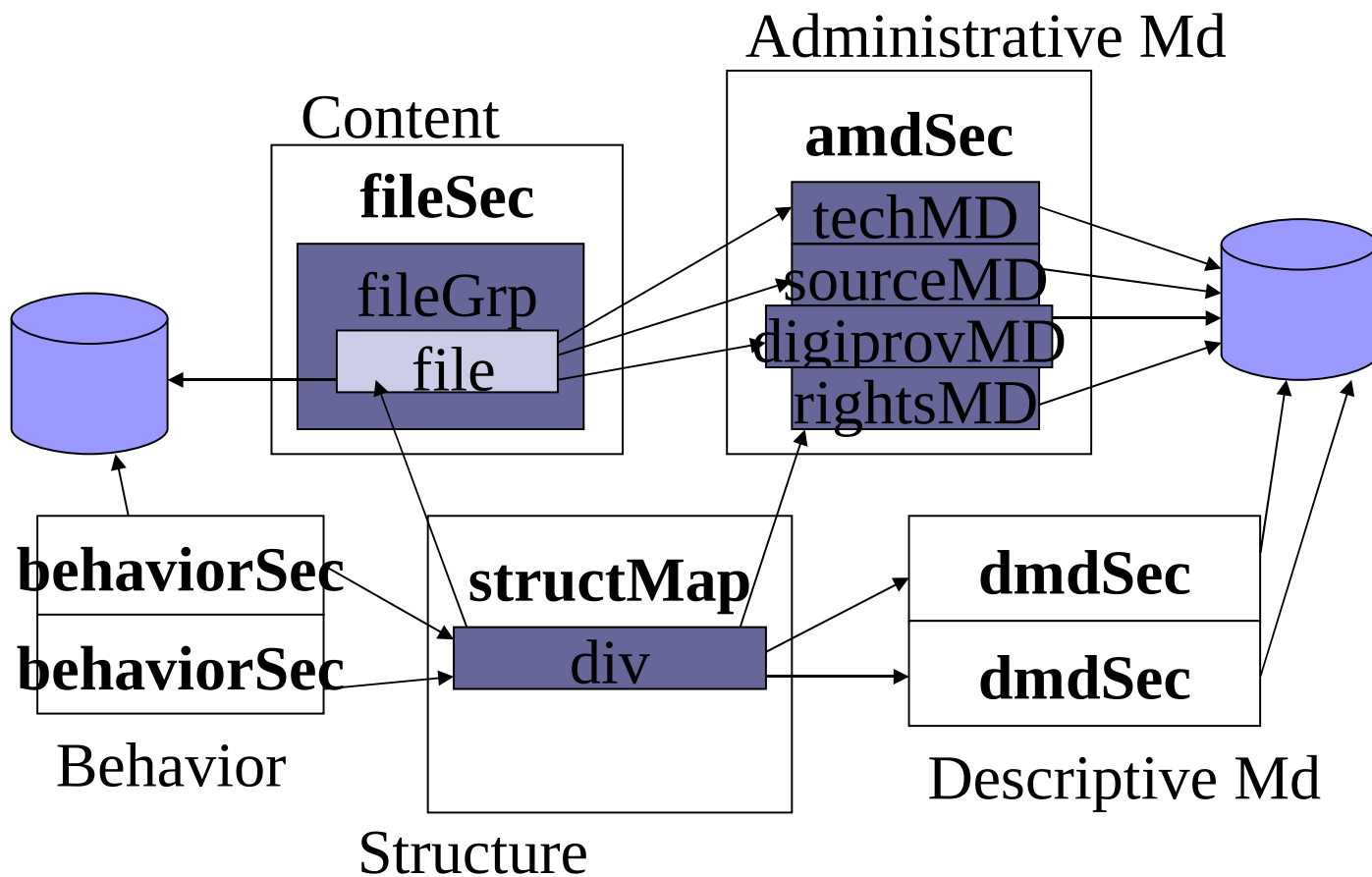
```
<mets>
```

```
  <metsHdr/>      -- Mets fitxategi berari buruz  
  <dmdSec/>       -- metadatu deskriptiboak  
  <amdSec/>       -- metadatu administratiboak  
  <fileSec/>      -- fitxategi-sekzioa  
  <structMap/>    -- mapa estrukturala  
  <structLink/>   -- estekak egituraren  
  barne  
  <behaviorSec/> -- exekutagarriak
```

```
</mets>
```


METS egitura. Diagrama

Metadatu deskriptiboak

- DC: Dublin Core
  - Oso erabilia edozein motatako baliabideak deskribatzeko.
  - Bi maila ditu: Simple eta Qualified.
    - Maila sinplean 15 oinarrizko elementu baino ez dira erabiltzen
  - Beste estandar garrantzitsuen oinarria:
    - OAI-PMH: Open Archives Initiative's Protocol for Metadata Harvesting.
- MODS: Metadata Object Description Schema
  - Elementuen multzo aberatsagoa eskaintzen du.
    - Zehaztasun handiagoa.
- Biek dituzte jarraitzaileak, eta zaila da esaten bietatik zein nagusituko den etorkizunean.

Dublin Core

- Maila sinplean 15 elementu-mota baizik ez:
  - Adibidez: creator, subject, identifier
  - *Simple Dublin Core eskema*
- Maila kualifikatuan:
  - Beste hiru elementu (*audience, provenance* eta *rightsholder*)
  - Elementuen kualifikatzaileak (atributuak) gehitzen dira.
    - Adibidez: creator.author
- Zehaztasuna hobetzeak, hala ere, DC metadatuaren elkarreragingarritasuna zaildu egiten du.

METS eta Dublin Core Adibidea

```
<mets:dmdsec id="dm3">  
  <mets:mdwrap mdtype="other">  
    <mets:xmldata>  
      <dc:dc>  
        <dc:title>[patrick breen diary]  
        </dc:title>  
        <dc:creator>breen, patrick  
        </dc:creator>  
      </dc:dc>  
    </mets:xmldata>  
  </mets:mdwrap>  
</mets:dmdsec>
```

MODS

- Deskriptiboa da, ez du zehazten arau espezifikorik.
- Elementuen multzo egokia baliabide digitaletarako
- MARCetik eratorria
- MODS eskema

MODS: goi-mailako elementuak

- Title Info
- Name
- Type of resource
- Genre
- Origin Info
- Language
- Physical description
- Abstract
- Table of contents
- Target audience
- Note
- Subject
- Classification
- Related item
- Identifier
- Location
- Access conditions
- Part
- Extension
- Record Info

METS eta MODS

Adibidea

```
<mets:dmdsec id="...">
  <mets:mdwrap mdtype="other">
    <mets:xmldata>
      <mods:mods>
        <mods:titleInfo>
          <mods:title>
            Bernstein conducts Beethoven and Mozart
          </mods:title>
        </mods:titleInfo>
        <mods:name>
          <mods:namePart>Bernstein, Leonard
        </mods:namePart>
        </mods:name>
      </mods:mods>
    </mets:xmldata>
  </mets:mdwrap>
</mets:dmdsec>
```

Metadatu administratiboak

- Ikuspegi teknikoa
  - Irudiak, argazkiak
    - *MIX: Metadata for Images in XML*
    - *EXIF: Exchangeable Image File Format*
    - *IPTC Photo Metadata*
    - XMP (Adobe)
  - Testuak
    - *TEI: Text Encoding Initiative*
  - Audioa
    - Adibidez: AUDIOMD
  - Bideoa
    - VIDEOMD

Metadatu administratiboak

- Eskubideen metadatuak
  - *METS Schema for Rights Declaration*
  - *XrML: eXtensible Rights Markup Language*
  - *ODRL: Open Digital Rights Language*
    - *Creative Commons agreement*

Metadatu administratiboak

- Bilakaerari eta kontserbazioari buruzko metadatuak
  - *PREMIS: PREservation Metadata Implementation Strategies*
  - Eskema-konbinazio bat da:
    - PREMIS container
    - Object entity
    - Event entity
    - Agent entity
    - Rights entity
  - Gainjartzeak daude beste eskema batzuekin.

Metadatuak integratzeko hurbilpena

- Izen-espazio desberdinak erabiltzeko aukera ematen du METS estandarrak.
- Horri esker, posible da METS dokumentu berean eskema lagungarriak erabiltzea.

METS

Estandarren kontainerra

Meta-datu deskriptiboak		<ul style="list-style-type: none"> • Dublin Core • MODS • MARCXML
Meta-datu administratiboak	Teknikoak	<ul style="list-style-type: none"> • Irudiak: MIX, exif, iptc • Bideoa: VIDEO MD (PBCore) • Audioa: AUDIO MD • Testua: Eskema tekniko berezituak
	Eskubideak	<ul style="list-style-type: none"> • <i>METS Schema for Rights Declaration</i> • XrML • ODRL • PREMIS (<i>rights object</i>)
	Iturburua	<ul style="list-style-type: none"> • Dublin Core • MODS
	Jatorria	<ul style="list-style-type: none"> • PREMIS (<i>events object</i>)
Egiturazko meta-datuak		<ul style="list-style-type: none"> • div elementuak

Logical (MODS)

```
<mods:mods ID="ver01">
  <mods:titleInfo>
    <mods:title>Original Work (vesion 1)</mods:title>
  </mods:titleInfo>
  <mods:relatedItem type="otherVersion" ID="ver02">
    <mods:titleInfo>
      <mods:title>Derivative Work 1</mods:title>
    </mods:titleInfo>
  </mods:relatedItem>
  <mods:relatedItem type="otherVersion" ID="ver03">
    <mods:titleInfo>
      <mods:title>Derivative Work 2</mods:title>
    </mods:titleInfo>
  </mods:relatedItem>
</mods:mods>
```

mods eta relatedItem type
="otherVersion" elementuak

3 nodoen sekuentzia

Physical (structMap)

```
<mets:structMap>
  <mets:div TYPE="photo:photoObject" DMDID="MODS1">
    <mets:div TYPE="photo:version" DMDID="ver01" >
      <mets:div TYPE="photo:image">
        <mets:fptr FILEID="FN10081"/>
      </mets:div>
    </mets:div>
    <mets:div TYPE="photo:version" DMDID="ver02">
      <mets:div TYPE="photo:image">
        <mets:fptr FILEID="FN10090"/>
      </mets:div>
    </mets:div>
    <mets:div TYPE="photo:version" DMDID="ver03">
      <mets:div TYPE="photo:image">
        <mets:fptr FILEID="FN1009F"/>
      </mets:div>
    </mets:div>
  </mets:div>
</mets:structMap>
```

div TYPE="photo:version" elementuak

3 nodoak sekuentzia logikoaren lotuta
daude ID/IDREF atributuaren bidez

METS eta MODS

Adibidea

- <http://lcweb2.loc.gov/cocoon/ihas/loc.natlib>

Integrazio-eredu honen zenbait arazo

- Eskema desberdinen arteko integrazioa bide egokitzat hartzen da liburutegi digitalen inguruneak antolatzeko, baina...
- Zenbaitetan, METS ereduko elementuak ez datoz (guztiz) bat eskema lagungarriekin.
  - Adibide garbiena PREMIS da:
    - PREMIS objektu bat ezin da osorik gorde
    - *agent* eskema anbigua da: *provenance/rights*
- Erredundantziak gertatzen dira:
  - PREMISeko *object* vs. MIX
  - METS structural map vs. PREMIS
- Metadatuak osatzeko software egokiaren premia!

METS profila

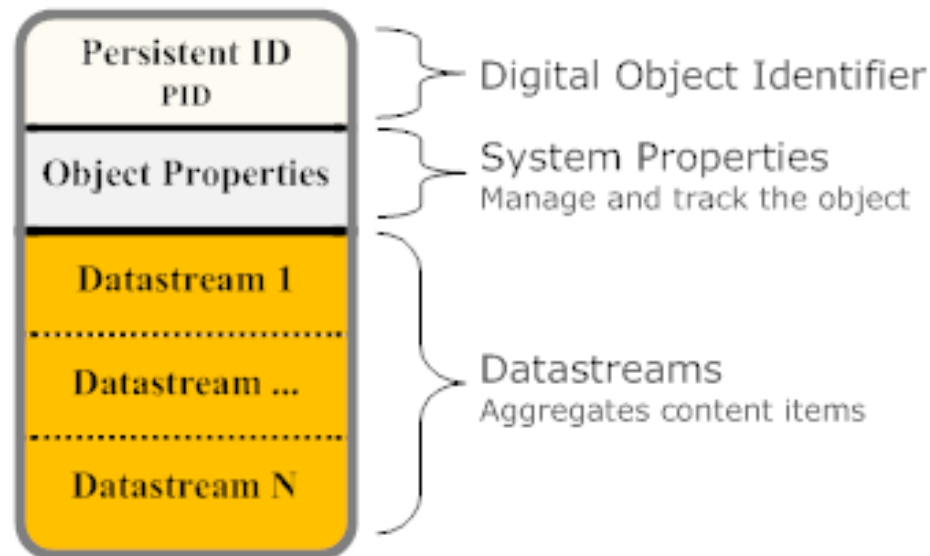
- XML dokumentu bat da.
- Helburu jakin bati erantzuten dion METS *zehatza*.
  - Testuinguru horretarako eskema.
- *Library of Congress*-en erabiltzen diren profilak, adibideak:
  - Sheet Music, Musical Score, Print Material (books, pamphlets, etc), Music Manuscript (score or sketches), Recorded Event (audio or video), PDF Document, Bibliographic Record, Photograph, Compact Disc, Collection

Beste aukera bat

Fedora Digital Object Model

- FOXML formatua:

- Bestelako formatuak ere irensten eta esportatzen ditu, adibidez: METS

Aplikazio zehatzei orientatutako metadatuak

■ Irakaskuntza

- *IMS Learning Resource Meta-data Information Model*

  - Adibide mistoa: Dublin Core + IMS

- SCORM (e-learning)

■ Medikuntza

- TextMD (Technical Metadata for Text)

Ondorioak eta etorkizuna

- Oraindik ez dago estandar simple eta bakarra!
- Sinpletasunaren eta zehaztasunaren arteko oreka zaila da.
- XMLren eta integrazioaren bidetik.
  - Eskema simple eta bakuna iristeraino?
- Deskribapen bibliografikoa eta autoritate-konbentzioak adostu beharra:
  - AACR -> RDA (Resource Description and Access)
- Beharrezko da software-garatzailleek estandar hauek erabiltzea, metadatu jabedunen ordezt.
  - Sekulako eragina izango du garatuko diren aplikazioetan.

Ondorioak eta etorkizuna

Kooperazio- eta sozializazio-tresnak

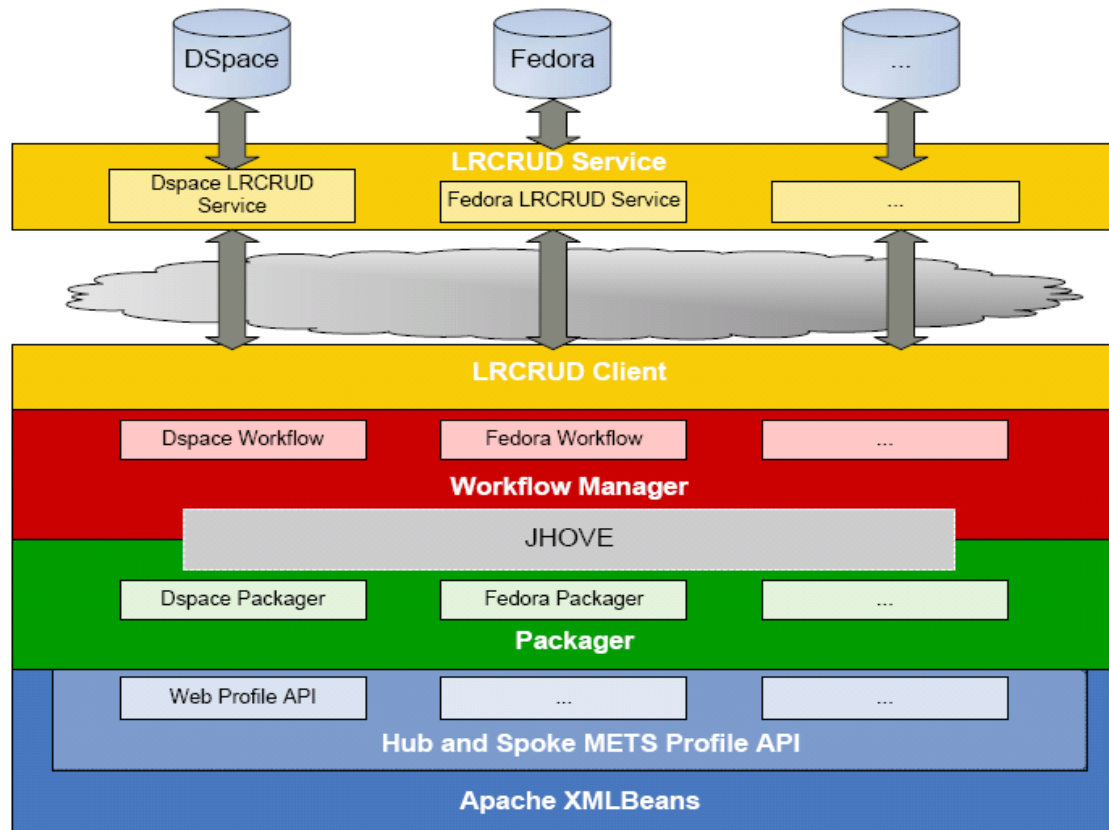
- Baliabideen bilketa eta zabalkunde kooperatiboa (elkarreraginkortasuna):
  - OAI: Open Archives Initiative
  - OAI-PMH: Protokolo bat da baliabideak biltzeko. Googlek, adibidez, erabiltzen du. Datu-emaileak behartuta daude Dublin Core formatuan datuak ematera
  - OAIster: Dublin Core sinplean kodetutako 14 milioi baliabide baino gehiago kontsultagarri.
- Sare sozialak, mobilak...
- Pertsonalizazioa:
  - Adibidez: Zotero

Ondorioak eta etorkizuna

Software-inguruneak

- Garrantzitsua da software-ingurune egokiak eta erabiltzaile-entzafaze erabilerrazak garatzea.
  - Bestela, ikusitako eskema estandarren erabilera gordina ez da praktikoa.
- Inguruneen adibideak:
  - *FedoraCommons*, *Greenstone* edo *Dspace*

Ondorioak eta etorkizuna Software-arkitekturak

Bibliografia

Estandarrak

- <http://www.loc.gov/standards/marcxml>
- <http://www.loc.gov/standards/mets>
- <http://www.loc.gov/standards/mix>
- <http://www.loc.gov/standards/mods>
- <http://www.loc.gov/standards/premis/>
- <http://dublincore.org>

Bibliografia

Normalizazioa

- FRBR (*Functional Requirements for Bibliographical Records*): <http://www.frbr.org/>
- RDA (*Resource Description and Access*): <http://www.rda-jsc.org/rda.html>
- LOCeko autoritateak: <http://authorities.loc.gov/>

Bibliografia

Software-inguruneak eta kooperazioa

- Greenstone digital library software:
<http://www.greenstone.org/>
- Fedora Commons Repository Software:
<http://www.fedora-commons.org/>
- Dspace: <http://www.dspace.org/>
- OAI (Open Archives Initiative)
<http://www.openarchives.org/>

Bibliografia

XML

- Arregi X., Artola X.. *XML: Oinarriak*.

<http://www.unibertsitatea.net/otarraa/ingeniaritza-eta-teknologia-1/informatika>

- Arregi X., Artola X.. *XML: DTD eta XML Schema*.

<http://www.unibertsitatea.net/otarraa/ingeniaritza-eta-teknologia-1/informatika>

Bibliografia

- Gartner, R.. "Metadata for digital libraries: state of the art and future directions."
http://www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw_0801pdf.pdf
- Carrasco, R.. Hitzaldia: "Interneteko liburutegi digitalak."
<http://www.unibertsitatea.net/blogak/ixa/hitzaldia-interneteko-liburute>
- Cundiff, M.. Aurkezpena: "Using METS and MODS to Create an XML Standards-based Digital Library Application"
http://www.loc.gov/standards/mets/presentations/Digital_Future_Cun
- "Workbook on Digital Private Papers" (bereziki, 5. kapitulua: "Administrative and preservation metadata")
<http://www.paradiam.ac.uk/workbook/>